

vyvolala ohlas na festivalu v Krakově jeho sadistická *Černá Karkulka* (1983), ve které *elegantní kresby a uvolněná imaginace jsou omluvou za její nevkusnost a ubohý rytmus* (G. Bendazzi). Jeho talent oceníme i v posledním filmu za státní peníze, kterým byl *Kafka* (1992).

Produkce polských animovaných filmů se soustředila do několika center – Varšava, Lodž, Krakov. A na film pro děti se soustředilo studio za našimi hranicemi, v Bialsko-Bialej. K tomu samozřejmě přibyla studia televizní. Ale s pádem socialismu se situace nejspíš i v Polsku velmi změnila. Piotr Dumala již deset let hostuje na německých školách jako pedagog.

Kapitola šestnáctá

MAĎARSKO – DOHNAT A PŘEDEHNAT

Jak už víme, Maďarsko dalo dějinám animace hned tři Mistry, kteří však opustili fašizující se vlast před 2. světovou válkou, aby vstoupili do dějin animace jiných zemí. Důležitou postavou po válce byl György Matolcsy, který v 60. letech jako šéf Panonia filmu udělal větší prostor animovanému filmu pro dospělé. Za nestora maďarské animace je považován **Gyula Macskassy** (*Romantický příběh*, 1964, *Velký muž*, 1968). Ale to už do studia přišla čerstvá krev – **Attila Dargay, Jozsef Nepp a Marcell Jankovics**. Tato skupina animátorů se pustila do dnes již slavného seriálu *Gusztav*, postavičky z Neppova kraťasu. V roce 1968 Ottó Foka a Istvan Imre už režírují další loutkový seriál *Vzpomínky lovce*.

V roce 1968, zatímco u nás situace nezadržitelně spěla k politickému debaklu, v Maďarsku za panování Jánose Kádára došlo k ekonomické reformě, k oslabení centrálně řízeného hospodářství. Studia se napříště nestarala jen o kvalitu, ale i o profit ze svých filmů. Marcell Jankovics začal natáčet cyklus *Maďarských lidových pohádek*, s využitím maďarského folklóru (1977–79). A. Dargay natočil úspěšný celovečerní film *Maťo, pasáček hus* (1976). Během 15 let Studio Panonia vyrobilo 18 celovečerních animovaných filmů! Když jsem byl na trienále v Kecskemétu, do třídenního non-stop programu se už nevešly tři celovečerní filmy! Taková nadprodukce animovaných celovečeračků nebyla nikde v Evropě. Nebývalý boom způsobil, že v roce 1971 bylo otevřeno studio animace v Kecskemétu a v roce 1979 v Pécsi. V 80. letech

už vznikala i malá soukromá reklamní studia a mnoho nadaných animátorů odešlo pracovat do zahraničí.

Marcel Jankovics natočil několik kratasů, ale nakonec při výrobě dlouhometrážních filmů střídal profesi producenta s profesí uměleckého vedoucího. Režiroval celovečerník *Janko Klásek* (1973), který výtvarně čerpal z lidového umění, ale zároveň evokoval styl vídeňské secese. Stejně jako jeho další celovečerník *Syn bílé kobyly* (1980). Zde se přímo přihlásil ke stylu secese a art deco. Ornamentální maďarský folklór se s nimi docela dobře snesl.

Jestliže Jankovics se držel maďarského folklóru a pokračoval ve filmech pro děti, jiný animátor, **Sandor Reisenbüchler**, pracoval především s animovanými kolážemi. *Únos Slunka a Měsíce* (1970) byla báseň, ve které strašné monstrum (válka) zničilo Zemi i nebe a bylo to lidstvo, které vyrvalo Slunce i Měsíc z mordy té strašné bestie. Tento festivalově ověncený film měl pokračování v *Čase barbarů* (1970), který byl o hladomoru a smrti. Kritici o tomto filmu napsali, že *jde o mistrovské dílo. Snad první drama v krátkém filmu v historii animace*. Jak se Reisenbüchler stával čím dál světovější, i jeho filmy se stávaly výlučnějšími v dobrém slova smyslu. *Let na Měsíc neboli skok do nemožného* (1975), *Kronika aviatiky – Odhalení mechanického ptáka v New Yorku v roce 2895, jak si ho představoval starý dobrý Jules Verne* (1981). A podobně výborný byl i snímek *Allegro vivace* (1992) na hudbu Petra Iljiče Čajkovského. Absolvent filozofie a umělec samouk se nakonec vypracoval na tvůrce vytříbeného stylu a hlubokých poselství.

Veterán **Ottó Foky** se proslavil svými *Scénami s fazolemi* (1975), vtipné animované fazole jako život lidské civilizace na zeměkouli, snímané z velké výšky: fazole naplní a vyprázdní

kotel stadionu, nebo jako dopravní ruch zaplňují svým neustálým pohybem imaginární ulice.

Jozsef Nepp, kromě práce na seriálu *Gusztáv*, natočil animovaný thriller *Pět minut napětí* (1966), ale především černokomediální celovečerní pohádku (kterou jsme u nás bohužel neviděli) *Černěhurku* (opak Sněhurky, 1984). Právě pro svůj parodický černý humor to byl jeden z nejnavštěvovanějších maďarských filmů.

Pamatovat bychom si měli i **Jozsefa Gemese**, protože byl v Maďarsku první, kdo pod kamerou animoval olejomalbu v *hyperrealistickém* stylu. *Hrdinské časy* (1985) jsou zpracováním jedné kapitoly z maďarských středověkých dějin, z období německých rytířů.

Csaba Varga si zamiloval animaci tužkové kresby, ale i techniku animované plastelíny. Plastelína ho nakonec proslavila. Groteska *Oběd* (1980) byl jeho první film s veselou plastelínovou figurkou Augusty. *Augusta se obléká* (1984) byl další úspěšný díl světem obdivované série. V dějinách animace se technika plastelíny (clay-animation) od dob prvního filmu (*Děsný sen sochaře Welshe*, 1911) neustále vrací. V Americe to je Will Vinton, u nás to byl talentovaný Jaroslav Zahradník. A *clay-animation* znovu hraje velkou roli v době počítačové 3D animace (Aardman's Studio). Ale v 80. letech minulého století to byl právě Csaba Varga, který přiznává svou inspiraci americkou groteskou a jako vědátor a učitel matematiky tvrdí, že smích je věcí logiky a kontradikce, v čemž má jistě pravdu.

Na konec stručných maďarských dějin jsem si nechal tvůrce, který svým filmem *Z pohledu mouchy* (1981) získal pro Maďarsko amerického Oscara. Je to skvělý animátor **Ferenc Rófusz**.

I ve svých dvou dalších filmech, *Dead point* (1982) a *Gravitace* (1984) hledal originální téma, avšak oba filmy už nedosahují síly jednoduchého, leč skvělého nápadu – totální animace subjektivního pohledu letící mouchy.

Patří sem ovšem třeba i **Béla Vajda**, který natočil výborné *Moto perpetuo* (1980), za které dostal Zlatou palmu v Cannes! Opět zdůrazňuji a omlouvám se, že v mém *Minimu* úmyslně i neúmyslně vynechávám mnoho jmen a filmů, o to víc trvám na tom, že moje *Minimum* je suma historie, kterou je třeba bezpodmínečně znát.

Kapitola sedmnáctá

JUGOSLÁVIE – ZAGREBSKÁ ŠKOLA

Zagrebská škola je pojem, který v druhé polovině 20. století znal každý animátor na světě. A přitom vznikla zcela náhodou a z ničeho. V roce 1951 hrstka nadšenců natočila dvacetiminutový parodický animovaný film *Velká schůze*, který se vysmíval Moskvě, z jejíhož područí se díky Titovi Jugoslávie vymkla. Na filmu tehdy pracoval i devatenáctiletý Dovniković. Snad to byl úspěch právě této parodie, která dala dohromady několik lidí různých profesí, jež se rozhodli točit animované filmy. Byl to čistě soukromý podnik, skromné studio bez většího zařízení a bez státních peněz, do kterého přišel Vukotić, Marks, Grgić, Kristl a Kolar. Uměleckým šéfem se stal Dušan Vukotić, ale ani on jako architekt a novinový karikaturista moc toho o kresleném filmu nevěděl. Tvůrci se nejdřív snažili trochu napodobovat Disneye, trochu Čechy, jejich příběhy byly většinou parodie nebo politická satira, takže se dokonce několikrát dostali do sporu s cenzurou. Jejich tvůrčí nadšení a pracovitost bychom mohli demonstrovat na Vukotićově tvorbě: od roku 1951 do roku 1960 jeho filmografie čítá 29 animovaných filmů! V roce 1956 je jejich tvorba natolik originální (a vůči reformnímu režimu nebezpečně svobodná), že studio přešlo pod lépe kontrolovatelný Zagreb Film se značkou bílého koníka. Fenomén, který v Zagrebu vznikl (zagrebská škola), nemohl vzniknout nikde jinde na světě. Vzešel z balkánské družnosti a jeho hnací silou byla právě ta družinová synergie talentů, kdy si tvůrci vzájemně nezištně předávali náměty, psali scénáře pro toho, kdo zrovna netočil,